

4. Кирилюк Г. Доля Василя Турича: Оповідання. – К.: Молодь, 1957.
5. Клапчук М., Клапчук В. Храми Надпругтя // Літопис Червоної Калини, 1995. – №4-6. – С.53-54.
Клапчук М. Писані столи Делятинщини / Культура та побут населення Українських Карпат. Ужгород, 1972. – С.53-55; Клапчук М. Енциклопедичний довідник / Пилип'юк М. Страгора Книга про Надвірнянщину. – Львів: Світло й Тінь, 1994. – С.78-81.
6. Корогодський Р. Відродження джерел // Образотворче мистецтво, 1992. – №1. – С.38-40.
7. Моздир М. Українська народна дерев'яна скульптура – К.: Наук. думка, 1980. – 190 с.
8. Клапчук В. Великий різьбяр минулого // Гуцульщина, 1996. – №2 (48). – С.12-13.
9. Дем'янчук А. Іконостас церкви св. Миколая у Стримбі // Наукові читання пам'яті С.Гордицького. – Львів, 1994. – №1. – С.70-71; Дем'янчук А. Майстер з Лугу // Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво. – Львів, 1994. – №5. – С.104-106; Дем'янчук А. Традиції українського сакрального різьблення // Вісник ЛАМ. – Львів, 1995. – №6. – С.58-62.
10. Пеграшук О. Майстер з Делятина // Гуцульщина, 1994. – №3-5. – С.29.
11. Яновський М. Срібна пряжка: розповіді про народних митців. – Ужгород: Карпати, 1980. 216 с.
12. Пуга Г. Майстер // В своїй хаті своя правда. – Київ–Стрий, 1992. – С.25.
13. Трикутні зубчики розміщені у формі рамки – давній мотив, який використовували майже в усіх видах народного мистецтва Гуцульщини. У залежності від завершення трикутників він має різні назви: з круглими голівками його називали “бані”, а з ромбовидними – “головкاته”, “головкати пані”.

Victoria Tyrchuk

COMPOSITIONAL PRINCIPALS OF VASYL TURCHYNYAK'S CARVING DECORATIONS

Compositions in Vasyl Turchynyak's works can be divided into 2 kinds: open (the center was underlined with the density of elements. For example: cross or flower/star) and closed (so called “rib bon” ornaments). The master used traditional elements but his ornamental composition had innovatory approach due to the size of the work.

Богдана Чіх-Книш

ЛОКАЛЬНІ ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ГУЦУЛЬСЬКИХ КЕПТАРІВ

Шкіряні вироби не тільки природно існували в народному побуті гуцулів, але й здобули належне визнання на ринку та користувалися підвищеним попитом саме завдяки їх художній цінності, досягнутій багатством орнаменту, у який вкладено немало праці, хисту і нестримного прагнення краси. На ринку ці вироби здобули назву “гуцульські”. Термін “гуцульський” у цьому випадку містить не тільки і навіть не стільки географічний зміст, вказівку на географічне походження речі, як етнічнографічний. Це стало мистецькою ознакою і характерною рисою виробу.

Народний одяг західних областей України досліджували Р.Захарчук-Чугай, К.Матейко, В.Шухевич, Г.Стельмашук, І.Карпинець та ін. Проте особливості

шкіряних виробів Гуцульщини як окремий предмет не досліджувалися. Метою запропонованої статті є аналіз особливостей декорування кептарів, вияв певної системності в їх оздобленні стосовно окремих районів Гуцульщини.

На Гуцульщині здавна сформувалася міцна школа шкіряних виробів, яка протягом кількох років навчання давала майстрам-початківцям знання традиційних форм, технік, візерунків, певних композиційних схем. Попередніми поколіннями був вироблений значний арсенал засобів і художніх прийомів. Пізніше вже йшло пристосування до потреб ринку, моди, а звідси й певна творча еволюція, повільна і ніколи кардинальна. Характерні особливості, своєрідний “почерк” майстрів окремих місцевостей в художньому оздобленні шкіряних гуцульських виробів прослідковуються досить чітко. Їх можна виокремити як локальні школи, де діяли і розвивалися осередки народного шкіряного виробництва [7, с.58], працювали десятки талановитих майстрів, хоча їхня багаторічна праця залишилася безіменною краплею в безкрайньому морі чудових витворів.

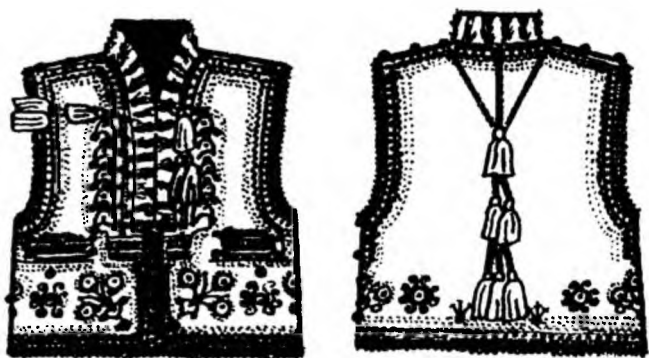
У другій половині XIX – початку XX ст. на Гуцульщині сформувалися сталі традиції художнього оздоблення шкіряних виробів в окремих сільських осередках, що мали кілька місцевих відмінностей.

Тут доведеться згадати межі етнографічного регіону Гуцульщини. Він охоплює Косівський та Верховинський, частково Надвірнянський райони Івано-Франківської області; Путильський район Чернівецької області; Рахівський район Закарпатської області [1, с.225]. У окремих селах цих районів існували місцеві осередки народного шкіряного виробництва, яке мало свої художні особливості, невеликі відмінності в оздобленні шкіряних речей.

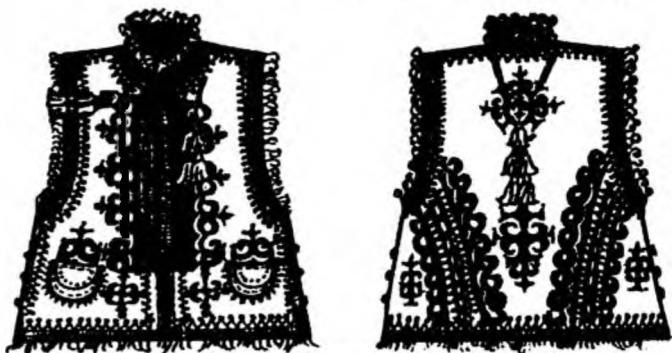
На Гуцульщині за художніми особливостями вирізнялось більше десятка варіантів кептарів [3, с.51]. До найдавніших типів належать кептарі із сіл Кути, Пістинь, Космач, Шешори, Яворів, Річка, Соколівка Косівського району; Жаб'є (Верховина), Красноїлля, Голови – Верховинського району; с. Ворохта, Микуличин, Делятин – Надвірнянського району Івано-Франківської області. На східній Гуцульщині відзначались кептарі сіл Білобerezка і Розтоки (Чернівецька область). На Закарпатській Гуцульщині відомі типи кептарів із с. Ясиня, Кваси, Рахів і Богдан [9, с.61]. В кожному осередку склалася своя система декорування кептарів. Відрізняються вони кроєм, довжиною, насиченістю орнаменту і колоритом: одні кептарі холодної, інші – більш теплої кольорової гами.

Характер декору кептарів *Косівського* району в основному геометричний, за винятком сучасних кептарів у с. Соколівці, Бабині, Яворові, де під впливом буковинських кошушків нашивають бісером великі квіти строкатих кольорів.

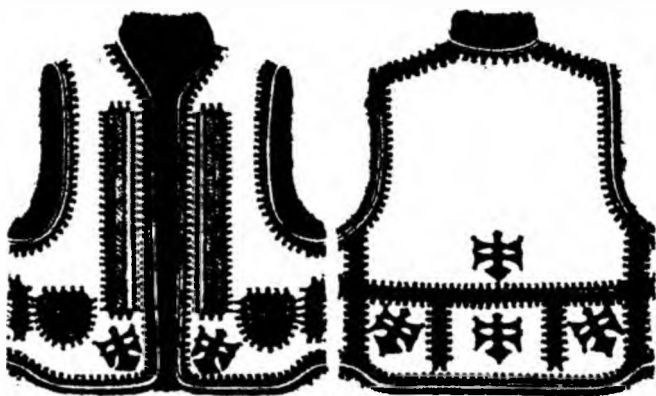
Старі кептарі витончені в декорі, спрощені елементи орнаменту складають чіткі композиції на грудях. Старовинні косівські кептарі прямі або трохи

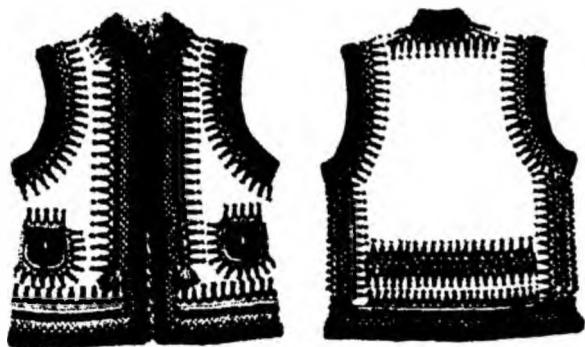
а) Рахівський район, Закарпатської області

б) с. Розтоки, Косівського району, Івано-Франківської області

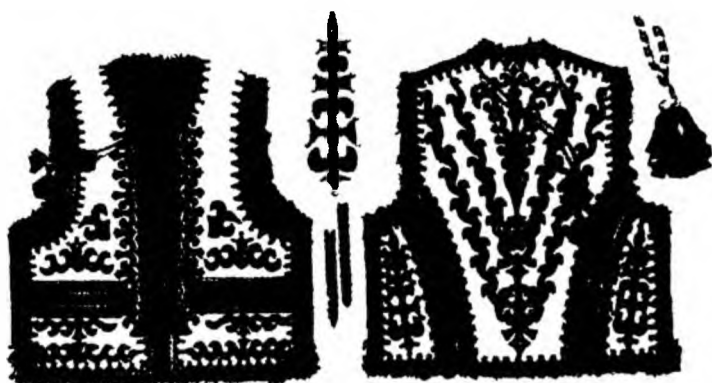
в) Коломийський район, Івано-Франківської області

г) Верховинський район, Івано-Франківської області

д) Коломийський район, Івано-Франківської області

е) с. Розтоки, Косівського району, Івано-Франківської області

розширені донизу. На спині посередині (на попереку) – горизонтальна смуга із сап'янових рубців у ХІХ ст. бурачкового, а у ХХ ст. чорного кольору сап'янових стрічок. Горизонтальну смугу перетинали дві вертикальні напівкруглі такі ж смуги, що закінчувались на середині пройми. Всі шви обрамлені стрічками зі шкіри. На переді кептаря – нашиті сап'янові кучері обшиті вовняними нитками, закріплені каплями і китицями. На спині, на нижніх кутах і над кишенями спереду розміщені взори – “раки”. Колорит – теплий. У деяких новіших кептарях (20-40 рр.) дошивали “силянку” “косичками” – блакитних, рожевих, фіолетових, жовтих, зелених. В нижній частині кептаря нашивали орнаментальний мотив – “коверець”. У нових косівських кептарях більш холодна кольорова гама, що зближує їх із верховинськими кептарями.

Відомим кушнірем у Косові був М.Феркуняк з Москалівки, у якого замовляли кептарі люди з Косова, Вербовця, Черганівки, Соколівки [3, с.82].

Окремим типом художнього оздоблення є кептарі з *Кут*. Протягом ХІХ-ХХ ст. їх крій і оздоблення зазнали значних змін. Давні кептарі були скромно оздоблені сап'яновими зубчиками і вишивкою хрестиком, обшиті тоненьким смушком і вишиттям на кишеньках невеликих гілочок, квітів або букетів. У 30-х рр. ХХ ст. в Кутах почали виготовляти кептарі у “міртовий взір” – мотив хвилястої гілки з дрібними квітами. У 70-х – 90-х рр. ХХ ст. серед кутських людей дуже поширились кептарі і сорочки, вишиті бісером. Вишиття заповнює все тіло кептаря – великі яскраві строкаті “ружі” і “маки”. Все це перейняли місцеві гуцули у буковинців і молдован.

Дуже красивими були старовинні *космацькі* кептарі коричневого і зеленого сап'яну, вирізаного в орнаментальний мотив “кучері”. В нижніх кутках кептаря – аплікація – “хлопці”. У космацьких кептарях стоячий комір – ковнір, прямокутні нашивні кишені. Зашіпалися на гачки і гудзики. Особливою оздобою цих кептарів є стрічка сап'яну з набиваними каплями, пришита від плеча до краю пройми [9, с.60].

У *Пістині* робили “писані кептарі”, які вирізнялися спрощенням орнаментальних мотивів та різноманітною трактовкою давнього мотиву, який на Гуцульщині називався “раки”, “богородиці”. Пістинські кептарі мали чітке розміщення орнаменту з аплікації чорного сап'яну і сірого смушку. Такі типи кептарів у 20-30 роках ХХ ст. носили в Уторопах, Шешорах з деякими відмінностями в орнаменті.

Верховинські кептарі були прямі і короткі, обшиті чорним хутром. У їх колориті переважав зелений колір нашитих кручених вовняних ниток. Вдоль нього вишивали “косички” із кольорових ниток “хрестиком” – орнамент, що називався “оленка”, “ребро”, “ключечка”. Кептарі Верховинського району називали “жеб'євські”, “горіські”, їх шили і в окремих селах Косівщини [6, с.62]. Цікаво, що в сучасних верховинських кептарях не змінився принцип декору-

вання, окрім того, що почали їх ще оздоблювати пластмасовими і металевими фабричними гудзиками і лелітками.

У *Надвірнянському* районі вирізняються поміж інших кеπτарі із сіл Ворохти, Микуличина, Делятина. Особливість декорування полягає у використанні технік аплікації, ажурного прорізування з підкладкою кольорової шкіри і застосуванні великої кількості металевих капсль. У делятинських кеπτарях використовувалася плетінка і вишиття. На ворохтянські кеπτарі нашивали чорний сап'ян, тому вони мали темний, з перевагою чорного, колорит. Микулинецькі кеπτарі – світліші. Подібні до них носили в с. Ямна, Дора, Яремчі.

Своєрідними були кеπτарі із сіл Білоберезка і Розтоки *Путильського* району Чернівецької обл. Їх вирізняла поміж інших багата аплікація сап'яном [1, с.227]. Геометричний орнамент включав дуже складні фігурні елементи, в основі яких були “зубці”, “кучері”, компоновані півкруглими дугами на спині, в центрі якої – “дерево життя”. Аплікацію доповнювали капсль і силянка на окремі смужці шкіри.

У с. Кислиця *Путильського* району кеπτар називався “путилка”. Він був густо прикрашений сап'яном малинового кольору, силянка чорна на золотистому тлі, на спинці аплікація з “кучерів” різної форми. Кольорова гама кеπτарів цього села – золотисто-червона.

Кеπτарі із гуцульських сіл *Закарпатської області* теж мають свої особливості декору і колористики. В *Рахівському* районі є три їх різновиди. У кеπτарях с. Ясіня переважають світлі тони червоно-оранжевого вишиття таких орнаментальних мотивів, як “кучері”, “косиці”, “зірничі”. У Рахівських кеπτарях переважає темно-вишневий колір нашитого сукна, інтенсивність якого підкреслюється контрастним сполученням обрамлення із чорного хутра. Своєрідні кеπτарі с. Бичкова – вони декоровані на спині аплікацією із сап'яну – “гуліпанамі” і “ялиночками” [5, с.75].

Художнє оздоблення шкіряних виробів у процесі розвитку зазнало певних змін і доповнень, але ніколи не втрачало традиційності і місцевого характеру орнаменту та кольорів. При ряді локальних відмінностей, що існували в способі оздоблення, орнаментально-колористичному вирішенні в гуцульських шкіряних речах існував загальний принцип розміщення декору, пов'язаного з кроєм і формою виробу. Так, орнамент на кожухах і кеπτарях завжди підкреслював пропорції і форму одягу. Певну декоративну роль відігравало хутро, яким обрамляли кушнірські вироби і самої шкіри, хутро якої з внутрішнього боку створювало об'єм і м'яку лінію силуету. Загальну художню рису гуцульським кеπτарям надавала аплікація сап'яном і сукном, “кутасики”, “капсль”.

Аплікація із шкіри переважно темного кольору і обрамлення з вовняних ниток були акцентами в оздобленні хутряного одягу. Прикрашування шкіряних

виробів металевими гудзиками, каплями теж є загальною рисою гуцульського народного мистецтва.

На Гуцульщині сформувалось кілька осередків народного шкіряного виробництва: це Косів, Річка, Ясіня, Розтоки та ін. У XIX-XX ст. стали відомими роботи окремих майстрів-умільців, які привернули до себе увагу, перш за все, якісним виконанням речі та досконалістю художнього оздоблення.

І все ж народне мистецтво – продукт колективної творчості. Свобода творчості народного майстра була відносною. Його дії завжди скеровували й спрямовували, завжди давали йому насагу для подальшої творчості колективні естетичні смаки народу, що вироблялися й кристалізувалися протягом багатьох століть у певних формах всього зробленого поколіннями майстрів. Ніхто з народних умільців не починав на голому місці. Майстри просто продовжували роботу своїх батьків, від яких навчилися “всіх” таємниць майстерності. Повільний темп розвитку народного мистецтва забезпечував спадкоємність художніх прийомів. Майстри художньої обробки шкіри не просто вчилися робити черес чи кептар взагалі, а саме такі черес і кептар, які відповідали традиціям даного осередку. Наука була важкою і довгою, адже передавалися найдоцільніші, найефективніші й найшвидші прийоми роботи, що залежали від особистих здібностей майстра [4, с.11]. Вони запам’ятовувалися на все життя. Такий спосіб підготовки і навчання майстрів забезпечував велику усталеність форм виробів, традиційність всього народного мистецтва. Народний майстер працював на певного замовника, намагаючись догодити його смакам. Цим замовником було місцеве населення та покупці, чиє схвалення чи заперечення – закон і керівництво до подальшої роботи. Так поступово, шляхом постійних повторів, постійного накопичення доповнень, змін – непомітних і споріднених варіацій та відбитків художнього смаку й майстерності – створювалися міцні, виношені й вивірені форми народного мистецтва.

Гуцульщина сьогодні є єдиним осередком побутування народного шкіряного виробництва. Тут збереглися давні традиції шкіряного ремесла, тоді як в інших регіонах України вони забулися. Аналіз художніх особливостей гуцульських шкіряних виробів відтворює складний шлях розвитку історії та культури українського народу, багатство традицій народного мистецтва.

На Гуцульщині збереглися давні форми народного виробництва домашнє ремесло та домашній промисел, який ще і нині існує як основний вид зайнятості місцевого населення. Розвиткові і тривалому існуванню шкіряного виробництва на Гуцульщині сприяли кілька важливих обставин, пов’язаних з природно-географічними умовами, які визначили характер господарської діяльності і побуту, наявністю сировини, попитом місцевого ринку на кушнірські та шевські вироби. Віддаленість населення від промислових центрів

через недоступність гір сприяла збереженню традицій художньої обробки народних шкіряних виробів, які нині вивчаються в Косівському державному інституті декоративного та прикладного мистецтва, використовуються у творах сучасних художників.

Дослідження художніх особливостей гуцульських шкіряних виробів не тільки підкреслює їх естетичну цінність, але і відтворює складну систему передачі народних знань ремесла та закономірностей художнього оздоблення, які склали стійку народну традицію. Досконалість народних шкіряних виробів є результатом багаторічного досвіду народних майстрів, які передавали секрети ремесла з покоління в покоління. Орнаментальні мотиви оздоблення кептарів, кожухів, чересів є носіями давніх символів і знакової системи народного мистецтва. Характер декору, форми, колір та пропорції шкіряних речей увібрали особливості психології гуцулів, пов'язаних з їх вірою та природним середовищем.

На Гуцульщині сформувалось кілька осередків народного шкіряного виробництва, що характеризуються особливостями декору. Загалом гуцульські шкіряні вироби мають самобутній характер, яскравий, життєрадісний колорит. Вони посідають важливе місце у побуті гуцулів, стали невід'ємною часткою їх культури.

Художня обробка шкіри на Гуцульщині є цікавим явищем української культури. Вивчення та збереження давніх зразків кушнірських виробів, взуття, шкіряних чересів і тобівок не тільки доповнює інформацію про народне мистецтво гуцулів, а може бути матеріалом для розгляду багатьох культурологічних та історичних питань, джерелом нових ідей в моделюванні промислових виробів і художніх шкіряних речах сучасних майстрів народного виробництва.

1. Білан М.С., Стельмашук Г.Г. Український стрій. – К., 2000. – 324 с.
2. Гоберман Д.Н. Искусство гуцулов. – М., 1980. – 52 с.
3. Горинь Г. Шкіряні промисли Західних областей України (друга пол. XIX – поч. XX ст.) - К., 1986. – 86 с.
4. Данченко Л. Невмируще джерело. – К., 1975.
5. Карпиниц И. Кентари украинского населения Карпат. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1976. - С.75-78.
6. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття – К., 1992. – С. 62-63
7. Матейко Е. Локальные особенности одежды гуцулов конца XIX – нач. XX в. В кн.: Карпатский сборник. – М., 1976. – С.57-62.
8. Ніколасва Т.О. Історія українського костюма. – К., 1996
9. Полянская Е.В. Народная одежда гуцулов Раховского района. В кн.: Карпатский сборник. – М., 1972

Bogdana Icykh-Knysh

THE LOCAL ARTISTIC PECULIARITIES OF THE KUSHNIRSTVO IN HUTSULSHCHYNA

The author researches the most ancient kind of occupation decorative leatherwork, that is kushnirstvo, which was widely spread in Hutsulshchyna and acquired bright local artistic peculiarities.